

Holistinen ihmiskäsitys ja merkityksen ongelma

– Kaksi väitöskirjaa

Pekka Pihlanto

Joulukuussa 1995 ilmestyi kaksi väitöskirjatutkimusta, jotka ovat valtavirrasta poikkeavina mielenkiintoisia metodologis-filosofiselta kannalta: Puhakainen, »*Kohti ihmisen valmentamista*» ja Vuori, »*Kenen terveydenhuolto?*». Tarkastelen näitä seuraavassa holistisen ihmiskäsityksen ja samalla merkityksen ongelman (ks. Rauhala 1990 ja Varto 1992) kannalta.

HOLISTINEN IHMISKÄSITYS URHEILUVALMENNUSSESSA

Puhakaisen tutkimus, joka esitettiin Tampereen yliopiston taloudellis-hallinnollisessa tiedekunnassa, sijoittuu liikunnan filosofian alueelle. Se lähestyy urheiluvalmennusta Lauri Rauhalan kehittämän holistisen ihmiskäsityksen avulla (Rauhala 1986). Puhakainen katsoo, että tähän käsitykseen perustuva lähestymistapa voi antaa paitsi tutkijoille, myös käytännön toimijoille uudenlaisen tavan ymmärtää valmennustyön luonne ja valmennettava ihmisyyksiö. Tekijä lähtee havainnosta, että varsinkin huippu-urheilun tutkimuksessa on toteutettu projekteja, joiden eettiset lähtökohdat ovat olleet varsin kyseenalaisia, pyrkiesään robotisoimaan urheilevaa ihmistä. Eräinä esimerkkeinä hän mainitsee urheilijan suorituskyvyn maksimoimaan tähtäävät doping-tutkimukset ja urheiluvalmennukseen kohdistuvat aivotutkimuksen sovellukset.

Kritisoimistaan tutkimuksista poiketen Puhakainen katsoo, että urheiluvalmennuksessa tulisi yhä voimakkaammin kiinnittää huomiota valmennuksen eettisiin ja ihmiskäsityksellisiin lähtökohtiin. Hän luonnehtii tutkimuksensa perustaksi valitsemaansa ihmiskäsitystä *filosofiseksi ihmisen malliksi*. Tutkimuksen tarkoituksena on soveltaa tätä mallia urheiluvalmennuksen alueella, tulkitsemalla sitä valmennukselliseen kontekstiin sopivalla tavalla tutkijan kokemusmaailman läpi (tutkijan

omat kokemukset alalta ovat jalkapalloilun piiristä; Helsingin Sanomat 15.12.95).

Puhakaisen tutkimuksen ydinajatuksena on vastata kysymyksiin, miten urheilija todellistuu ihmisenä holistisen ihmiskäsityksen näkökulmasta, ja mitä heuristiikkaa tämä ihmisen erikoislaadua painottava ihmiskäsitys tarjoaa sekä valmennukselle että urheilun tutkimus- ja asiantuntijatoiminnalle. Tarkemmin todeten tutkija kysyy, mikä on (tai pikemminkin: tulisi olla) se kokonaisvaltainen ihminen, jota urheiluvalmennus eri toimintamuotoineen pyrkii valmentamaan.

Tutkimus on metodologialtaan *käsiteanalyttinen*. Kuitenkin mukana on myös empiiristä materiaalia siinä mielessä, että alaviitteissä esitetään esimerkkejä huippu-urheilijoiden mm. lehtihaastatteluissa antamista lausunnoista, jotka koskevat valmennusta ja sen epäkohtia.

Puhakainen soveltaa holistista ihmiskäsitystä nähdäkseni asianmukaisesti: hän kuvaa urheilijan *tajunnallisena, situationaalisena ja kehollisena olentona* – kaikkien näiden yhdessä muodostamana kokonaisuutena eli »*situationaalisena säättöpiirinä*» (Rauhalan käyttämä termi). Joskin nykyistä valmennusmenetelmistä ainakin edistyneimmät lienevät ottaneet huomioon joitakin aspekteja kahdesta ensinmainitustakin ihmisen ulottuvuudesta, teoksen sanoma kuitenkin on, että kehollisuus korostuu edelleen liikaa tajunnallisuuden ja situationaalisuuden kustannuksella. Juuri tähän viittaa edellä mainittu urheilijan robotisoiminen.

Tutkimuksen normatiivinen osuus (luku 4) pyrkii tarjoamaan »heuristiikan» termein ohjeita käytännön valmennustoiminnalle ja alan tutkimukselle. Rauhalan tapaan ihmisen kolme olemassaolon muotoa nähdään kanavina, joiden kautta urheilijaan valmennustilanteessa vaikutetaan: kehollisuus ei siten ole ainoa, joskin tärkeä kohde. Tajunnan kautta tapahtuvaa vaikuttamista tarkastellessaan tutkija käsittelee Rauhalan (1995) uusimmassa teoksessaan esittämiä *kokemus- eli*

merkityslajeja: tietoa, tahtoa, tunnetta, intuitiota jne (vrt. yrityksen johtamisen kannalta, Pihlanto 1995). Tämä tarkoittaa sitä, että valmentaja ei vaikuta urheilijan tajunnalliseen ulottuvuuteen vain tiedon avulla eli hänen ymmärrykseensä vedoten, vaan vaikutus kohdistuu urheilijan maailmankuvan kokonaisrakenteessa oleviin kaikkiin mainittuihin merkityslajeihin. Voidaan siis todeta, että tässä tutkimuksessa on keskeisesti kysymys merkityksen ongelmasta.

Ennen tutkimuksen »futuurologista» pääöslukua »Kohti ihmisen valmentamista» Puhakainen esittelee kehittämiään humanistisen ja dialogisen *valmennuksen peruseräätteitä*, jotka on hänen mukaansa aina otettava huomioon valmennustoiminnassa. Tällaisia ovat mm.: dialogisuus, eettinen vastuu, pyrkimys valmennuksen kokonaisvaltaisuuteen, valmennuksen yksilöllisyys ja situaatiokeskeisyys.

Alan asiantuntijoiden arvioitavaksi jää, mikä on Puhakaisen työn merkitys valmennuksen kehittämisen kannalta. Ymmärrettävistä syistä hänen teostaan kohtaan on esitetty julkisuudessa kritiikkiä – arvosteleehan hän terävästi nykyisiä käytäntöjä. Holistisen ihmiskäsityksen sovellutuksena työ vaikuttaa mielenkiintoiselta ja onnistuneelta. Tämän ihmiskäsityksen etuna on juuri sen laaja kattavuus: ihmiset ovat peruspiirteitään samanlaisia, joskin jokainen yksilö on – juuri holistisen ihmiskäsityksen onnistuneesti luonnehtimalla tavalla – erilainen. Niinpä ei ole hämmästyttävää, että sitä voidaan soveltaa esimerkiksi liikuntatieteessä, julkishallinnossa, kasvatustieteessä ja liiketaloustieteessä – millä tahansa alueella, jolla ihminen toimii.

MERKITYSSUHTEET OSASTOKULTTUURISSA

Vuoren tutkimus esitettiin Vaasan yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa ja se edustaa julkishallintoa. Tutkimus ei nojaudu nimenomaisesti holistiseen ihmiskäsitykseen kuten Puhakaisen työ, vaan sen teoriapohja on oleellisesti laajempi. Yhteistä näille kuitenkin on fenomenologinen tausta ja sen »seurauksena» merkityksen ongelman tarkastelu. Vuori vertailee julkisen ja yksityisen sairaalan osastojen työntekijöiden hallinnon eri ilmiöille antamia merkityksiä eli merkityssuhteita. Keskeisenä tutkimustehtävänä on nimenomaan näiden sairaalatyyppeiden osastojen kulttuurien tarkastelu vertailevassa mielessä. Kulttuurien erot ovat siis kulttuuriin luettaville ilmiöille annettujen merkityssuhteiden eroja. Tut-

kimuksessa paljastuvia eroja ja yhtäläisyyksiä verrataan myös kyseisiä organisaatiotyyppisiä koskeviin myytteihin.

Holistisen ihmiskäsityksen kielellä ilmaisten tutkimus kohdistuu *tajunnan toimintaan*, sillä ihminen muodostaa situaatiossaan olevista ilmiöistä (tässä osastokulttuurista) merkityssuhteita juuri tajunnassaan. Tässä toiminnassa yksilön maailmankuvalla eli aikaisemmin syntyneillä merkityssuhteilla – elämän aikana kumuloituneella ymmärryksellä – on keskeinen rooli ymmärtämysyhteytenä, johon situaatiosta tarjoutuvia havaintoja suhteutetaan uusia merkityssuhteita muodostettaessa.

Merkityssuhteiden tutkiminen johtaa väistämättä yksilökorosteisiin metodeihin. Avoimilla ja teemahaastatteluilta oli siten keskeinen merkitys, mutta lisäksi suoritettiin strukturoituja ja avoimia kyselyjä sekä analysoitiin kirjallista materiaalia. Tutkimus on luonteeltaan vertaileva ja tulkitseva sekä samalla fenomenologinen. Tekijän mukaan metodiksi voitaisiin myös nimetä vertaileva hermeneuttinen tulkinta.

Merkityksen ongelman tutkimisen kannalta Vuoren tutkimuksessa herättää kiinnostusta paitsi merkityssuhteiden empiirinen tutkiminen sinänsä, erityisesti niiden luokittelu. Kuten tekijä toteaa, merkitys on useiden tieteenalojen peruskäsite. Se on myös avain yksilökohtaiseen tietoon. Vuori luokittelee merkityssuhteet ensinnäkin *yhteisiin* (jaettuihin) ja *yksilöllisiin*. Kumpikin näistä merkityssuhtedyytyypeistä voi olla *vaihtuva* (tilannekohtainen) tai *pysyvä* sekä lisäksi *kehittyneet* tai *kehittymätön*.

Yhteisiä ovat esimerkiksi organisaatiokulttuuriin liittyvät merkityssuhteet: kulttuurin merkittävät yhteisiä käsityksiä mm. sopivista arvoista ja menettelytavoista. Yhteisen ja yksilöllisen merkityssuhteen käsitteet valaisevat makro- ja mikro-tason (tai sosiaalisen ja yksilötason) välistä problematiikkaa, tarjotessaan »kielen» näiden välisen suhteen analysointiin. Osa merkityssuhteista jää aina yksilölliseksi, mutta on huomattava, että myös yhteiset merkityssuhteet käsitellään aina erikseen jokaisen yksilön tajunnassa. Siten yhteisten, esimerkiksi kulttuuria koskevien merkityssuhteiden osalta saattaa esiintyä yksilöllisiä vaihtue-eroja.

Merkityssuhteiden luokittelu pysyviin ja vaihtuviin korostaa erästä tärkeää dimensiota ihmisen ja organisaation toiminnan tarkastelussa: kuten tiedetään, yksilöllillä voi olla tilapäisiä, tilannekohtaisia reagoitintapoja ja näkemyksiä, mutta myös syvemmälle juurtuneita asenteita ja arvoja, jotka ovat usein organisaation jäsenille yhteisiä. Merkityssuhteiden vaihtuvuudesta puheen ollen to-

dettakoon, että Rauhala on eri yhteyksissä korostanut maailmankuvaan sisältyvien merkitysrakenteiden jatkuvaa muuttumista ja myös joiltakin osin tiedostamattomaan painumista.

Kehittymättömät merkityssuhteet edustavat tavalla tai toisella »vääristynyttä» käsitystä kohteestaan, esimerkiksi yksilön stereotyyppisiä tai yhteisön myyttisiä näkemyksiä tilanteissa olevista kohteista. Merkityssuhteiden kehittyneisyyden/kehittymättömyyden aste heijastaa omalta osaltaan yksilön subjektiivisuutta sekä ymmärryksen suhteellisuutta – myös yhteisön tasolla. Ihmiset ymmärtävät oman maailmankuvansa ohjaamina samatkin asiat eri tavoin – enemmän tai vähemmän kypsästi tai laaja-alaisesti. Kehittyneisyyden asteen määrittely on tietyllä tavalla ongelmallista. Vuori ratkaisee asian määrittelemällä yksilön »ei-kokemukseen» (mielikuviin) perustuvat merkityssuhteet kehittymättömiksi ja kokemukseen perustuvat kehittyneiksi. Tämäkään ratkaisu ei ole ongelmaton, mutta kuitenkin tyydyttävä.

Kehittyneisyyden asteen mukaan tapahtuvaan jaotteluun on helposti kytkettävissä myös merkityssuhteiden kielteisyys ja myönteisyys (sekä neutraalisuus): yksilön maailmankuvan sisältämä merkityssuhdeaine saattaa näin leimata tilanteesta tarjoutuvan merkityssuhteen, mutta toisaalta yksilö voi jossakin määrin myös itse vaikuttaa syntyvien merkityssuhteiden laatuun (vrt. positiivinen ajattelu).

Vuori tarkastelee kohdeorganisaatioidensa merkityssuhteita perusteellisesti mm. näitä luokituksia hyväkseen käyttäen. Tutkimuksen tuloksiin ei kuitenkaan ole tässä tarkoituksenmukaista paneutua, sillä kiinnostuksen kohteena on merkityksen ongelma metodologis-filosofisessa mielessä.

LOPUKSI

Niin erilaisia kuin käsitellyt tutkimukset ovatkin, niitä yhdistää aluksi kuvatulla tavalla ihmiskäsi-

tys ja siihen kietoutuva merkityksen ongelma. Puhakaisen työssä holistinen ihmiskäsitys on nimenomaisesti esillä, Vuoren työssä taas tajunnan merkityssuhteet.

Kumpikin näistä tutkimuksista tarjoaa metodologista antia minkä tahansa alan tutkijalle, joka on kiinnostunut ihmisen – esimerkiksi yritysjohtajan, alaisen, asiakkaan, kilpailijan, osakesijoittajan, luotonantajan, oppilaan, urheilijan, lääkärin, potilaan tai muun toimijan – määrittelystä kokonaisvaltaisella ja samalla aidolla tavalla. Tämä määrittelyn tarve taas liittyy siihen, että mitä tahansa ihmisen toimintapiiriin kuuluvaa tarkastelun kohdetta voidaan tutkimuksessa lähestyä niiden merkityssuhteiden termein, joita kohteen parissa toimivat ihmiset siitä tajunnassaan muodostavat, pyrkiessään ymmärtämään ja hoitamaan tehtävänsä. Merkityssuhteiden kautta ainakin osa tästä ymmärryksestä voi siirtyä tutkijan käytettäväksi.

LÄHTEET

- Pihlanto, Pekka: *Välinejohtaja ja osallistuva johtaja: erilaiset informaation käytön profiilit*, Turun kaupakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-9:1995, Turku 1995.
- Puhakainen, Jyri: *Kohti ihmisen valmentamista. Holistinen ihmiskäsitys ja sen heuristiikka urheiluvalmennuksen kannalta*, Tampereen yliopisto, Tampere 1995.
- Rauhala, Lauri: *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Kolmas painos, Gaudeamus, Helsinki 1986.
- Rauhala, Lauri: *Humanistinen psykologia*, Yliopistopaino, Helsinki 1990.
- Rauhala, Lauri: *Tajunnan itsepuolustus*, Yliopistopaino, Helsinki 1995.
- Varto, Juha: *Laadullisen tutkimuksen metodologia*, Kirjayhtymä, Tampere 1992.
- Vuori, Jari: *Kenen terveydenhuolto? Julkinen ja yksityinen vertailussa. Tutkimus henkilöstön merkityssuhteista julkisen ja yksityisen sairaalaorganisaation osastokulttuurissa*, Ankkurikustannus, Vaasa 1995.